

İbn Bürd, Meriye Emîri Ma'n b. Sumâdih'a takdim etmek için yazdığı bu eserinde edebî sanatlar ve inşâ kuralları ile dostluk, vefa, güven, şükür, hamd, kitap, kalem tasvirleri gibi çeşitli konuları sanatlı nesirle anlatmıştır (İbn Bessâm, I, 487-505). Eserin, İbn Hazm'ın *el-Ahlâk ve's-siyer*'i tarzında bir risâle olduğu kaydedilmektedir (*El²* [İng.], III, 740). 3. *er-Risâletü'l-bedî'a fî tafzîli ühebi's-şâ' 'alâ mâ yüftereş mine'l-vitâ*. İbn Bürd'ün, tevazu ve sıcaklık sembolü olarak gördüğü koyun postunun diğer yaygılara üstünlüğünü anlattığı edebî bir eserdir (İbn Bessâm, I, 531-535). 4. *Risâle fi'n-naḥle*. Arapça hurma isimlerinden, çeşitlerinden, hurmayla ilgili atasözü ve şiirlerden söz eden eser diyalog ağırlıklı edebî bir nesirle kaleme alınmıştır (*a.g.e.*, I, 528-531).

Ünlü şair İbnü'r-Rûmî'nin nergisi güle tercih ettiği ve bu iki çiçeği diyalog halinde konuşturduğu risâlesine reddiye şeklinde nazire yazan ilk edibin İbn Bürd el-Asgar olduğu kaydedilmektedir (Pêrès, *eş-Şîrû'l-Endelüsî*, s. 167). Yâkût el-Hamevî ve daha sonraki bazı müellifler tefsire dair *et-Taḥşîl* ve *et-Taḥşîl* adlı iki eseri İbn Bürd el-Asgar'a isnad etmişlerdir (*Mu'cemû'l-üdebâ'*, V, 41). Ancak bunların Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Mehdevî'ye (ö. 440/1048 [?]) ait olduğu ve biyografilerinin ardarda gelmesi sebebiyle Yâkût tarafından karıştırıldığı ileri sürülmüştür (Abdülvehhâb b. Mansûr, III, 95).

BİBLİYOGRAFYA :

Feth b. Hâkân el-Kaysî, *Maṭmaḥu'l-enfûs ve mesraḥu't-te'ennûs fî müleḥi ehlî'l-Endelûs* (nşr. M. Ali Şevâbîke), Beyrut 1983, s. 207-209; İbn Bessâm *eş-Şenterîni, ez-Zahîre fî meḥâsini ehlî'l-Cezîre* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1975, I, 486-535; Yâkût, *Mu'cemû'l-üdebâ'*, V, 41-44; İbn Saïd el-Mağribî, *Râyâtü'l-mübezzizin ve gâyatü'l-mümeyyizin* (nşr. Nu'mân Abdül-müteâl el-Kâdî), Kahire 1973, s. 70-71; a.mlf., *el-Muğrib*, s. 86-92; Dâvûdî, *Ṭabakâtü'l-müfessirîn*, I, 67; Keşû'z-zunûn, I, 1758; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 910; H. Pêrès, *La poésie Andalous en Arabe classique au XI^{em} siècle*, Paris 1953, s. 94, 184, 225, 229, 298-299, 410, 419; a.e.: *eş-Şîrû'l-Endelüsî* (trc. Tâhir Ahmed Mekki), Kahire 1988, s. 167; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 213; Kehlâle, *Mu'cemû'l-mü'ellifîn*, II, 65; Ömer Ferruh, *Târîḥu'l-edeb*, IV, 510-514; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Mağribi'l-Arabî*, Rabat 1403/1983, III, 92-98; Nüveyhiz, *Mu'cemû'l-müfessirîn*, I, 63; Fernando de la Granja, "Dos Epistolas de Ahmad Ibn Burd al-Asgar", *al-Andalus*, sy. 25, Madrid 1960, s. 383-418; H. Monés, "İbn Bürd", *El²* (İng.), III, 740; "İbn Bürd-i Asgar", *DMBİ*, III, 98-99.

MUSA YILDIZ

İBN CÂBİR

(ابن جابر)

Ebû Abdillâh Şemsüddîn
Muhammed b. Ahmed
b. Ali b. Câbir el-Hevvârî
el-Endelüsî el-Mâlikî
(ö. 780/1378)

Hiz. Peygamber'in methine dair
el-Hulletü's-siyerâ' adlı
manzumesiyle tanınan
Endülüslü şair.

698'de (1299) Meriye'de (Almeria) doğdu. Burada Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ebû'l-Ays'tan (Yâiş) Kur'an-ı Kerim ve nahiv, Ebû Abdullah Muhammed ez-Zevâvî'den hadis, Ebû Abdullah Muhammed b. Saïd er-Rundî'den Mâlikî fıkhi okudu. 738'de (1338) hacca gitmek üzere Endülüs'ten ayrıldı. Yolda hayatının sonuna kadar dost ve arkadaş olarak yaşayacağı âlim, şair ve edip Ebû Ca'fer er-Ruaynî ile tanıştı. Gittikleri her şehirde aynı hocalardan ders alan İbn Câbir ile Ruaynî, "a'mâ ve basîr" adıyla anılan bir ikili oluşturdular. Ruaynî, şairin şiirlerini kendisinden dinleyerek rivayet ettiği gibi *el-Hulletü's-siyerâ'* adlı ünlü bediyyesini de şerhetti. İbn Câbir, Mısır'da bir süre kalarak Ebû Hayyân el-Endelüsî'den dil ve edebiyat dersleri aldı. Hac dönüşü (741/1340) Dimaşk'a gitti. Burada Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizî, İbn Kâmyâr ve Muhammed b. İbrâhim el-Cezerî'den hadis (İbn Hacer, III, 340), Ba'lebek'te Fâtîma bint Mûsâ b. Muhammed el-Yûnîni'den kiraate dair *eş-Şâtibiyye* adlı eseri okudu. Hocası Mizzî'nin vefatından sonra 743 (1342) yılında Halep'e geçti ve orada ders vermeye başladı. Gerek öğretim hayatındaki başarısı, gerekse güçlü şiirleri çağdaşı bazı âlim ve ediplerin ilgisini çekti. İbn Fazlullah el-Ömerî, İbn Câbir'le görüşmek istediği halde bir türlü kısmet olmadığını söyler (*Mesâlik*, XI, 504; Süyûtî, I, 34). Safedî ise Halep'te görüşüp şiirlerini dinlediği İbn Câbir'in güçlü bir şair olduğunu, daha sonra kendisiyle mektuplaştığını bildirir (*el-Vâfi*, II, 157-158).

İbn Câbir, daha sonra Halep'ten ayrılarak Sümeysât (Samsat) yakınındaki el-Bîre'ye (Birecik) yerleşti ve ömrünün sonuna kadar burada kaldı. Artukoğulları sultanlarıyla ilişki kurdu, onlara kasideler yazdı, kendilerinden büyük maddî destek gördü. 780'de (1378) el-Bîre'de vefat etti.

Gâyetü'n-nihâye fî ṭabakâtî'l-kurrâ' adlı eserin müellifi İbnü'l-Cezerî ile Sibt İbnü'l-Acemî lakabı ile tanınan Burhâned-din el-Halebî gibi ilim adamları onun öğrencileri arasında yer alır.

Eserleri. Şiiri ilmî konuların anlatımında bir vasıta olarak da kullanan ve bu tarzda birçok didaktik manzumesi bulunan İbn Câbir'in hemen tamamı manzum olan eserlerinin başlıcaları şunlardır: 1. *el-Hulletü's-siyerâ' fî medḥi ḥayri'l-verâ'*. Hiz. Peygamber için yazılmış, edebî sanatlarla örülü eser "bediyye" türü kasidelerin ilklerinden olup *Bedi'yyetü'l-umyân ve el-Bedi'yye fî medḥi ḥayri'l-beriyye* adlarıyla da anılır. 177 beyitten ibaret olan kasidede şair elli bir bediî sanat kullanmıştır. Şair tarafından şerhedilen kaside Abdullah Muhlis (Kahire 1348) ve Ali Ebû Zeyd (Beyrut 1405/1985) tarafından neşredilmiştir. Arkadaşı Ebû Ca'fer er-Ruaynî'nin *Tırâzü'l-ḥulle ve şifâ'ü'l-ḡulle* adıyla kaleme aldığı şerhi Recâ es-Seyyid el-Cevherî yayımlamıştır (İskenderiye 1410/1990). Bu şerhi Muhammed b. İbrâhim el-Biştekî *el-Müntekâ* adıyla ihtisar etmiştir. 2. *Kaşıde fî esmâ'i süveri'l-Kur'an*. Kâdî İyâz'ın sûrelerin isimlerinden tevriye yoluyla söz ettiği uzun bir hutbesinden esinlenilerek nazmedilmiş olan kasidede asıl konu Hiz. Peygamber ve aşere-i mübeşşerenin methidir. Makkarî altmış beş beyitlik kasidenin tamamını nakletmiştir (*Nefḥu't-ṭîb*, VII, 324-336). Birçok şairin nazireler yazdığı bu kaside N. Ali – M. Sîret tarafından *Kasîde-i Bediyye* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (Nûreddin Ali – Mustafa Sîret, I, 10-24; II-III, 16-32). 3. *Kaşıde fî medḥi'n-nebî*. Ahmed b. Abdülmün'im ed-Demenhûr'nin (ö. 1192/1778) *Sebilü'r-reşâd ilâ nef'i'l-ibâd* adlı eserinin (Kahire 1305) sonunda yayımlanmıştır. 4. *Hilyetü'l-faşıḥ fî nazmi ('l-Faşıḥ) mâ câ'e fi'l-Faşıḥ*. Sa'leb'in lugata dair *el-Faşıḥ* adlı eserinin manzum hali olan eser 747 (1346) yılında el-Bîre'de tamamlanmış olup 1680 beyit ihtiva eder. 5. *el-Minḥa fî ḥişâri'l-Mülḥa*. Harîrî'nin gramere dair *Mülḥatü'l-i'râb* adlı manzum eserinin yine manzum olarak ihtisarı olup *Minḥatü'l-i'râb ve sinḥatü'l-âdâb* adıyla da anılır (Paris Bibliothèque Nationale Ktp., nr. 329/5). İbn Câbir daha sonra bu manzumesini şerhetmiştir (Brockelmann, *GAL*, II, 15). 6. *Vesiletü'l-âbâk fî esmâ'i's-şahâbe ve't-tâbi'in 'alâ mâ zekerehû Ebû Nu'aym*. Ebû Nuaym el-İsfâ-

nâhî'nin *Ħilyetü'l-evliyâ*' ve *şabâkâtü'l-aşfiyâ*' adlı eserinde zikredilen sahâbe ve tâbiîn isimlerinin manzum hale getirilmiş şeklidir. Bu sebeple eser *Nazmü ricâlî Ħilyeti'l-evliyâ*' adıyla da anılır. 7. *Nefâ'isü'l-mülah* ve *'arâ'isü'l-midah* (*Divânü'l-Hevvârî*). Hz. Peygamber ve Ehl-i beyt'ine dair kasidelerden oluşur. 8. *'Umdetü'l-mütelaaffız fî nazmi Kifâyeti'l-mütehaffız*. İbrâhîm b. İsmâîl İbnü'l-Ecdâbî'nin *Kifâyeti'l-mütehaffız* ve *nihâyetü'l-mütelaaffız* adlı lugatının manzum halidir. İbn Câbir'den başka iki âlim daha (Ebû Abdullah Şehâbeddin Muhammed b. Ahmed el-Huveyyî [ö. 693/1294] ve Ebû'l-Fidâ İmâdüddin İsmâîl b. Muhammed el-Ba'î [ö. 764/1363]) bu eseri nazma çevirdikleri için bazan İbn Câbir'le karıştırılmaktadır (M. Sıddîk Hasan Han, s. 482-483; Ahmed eş-Şerkâvî İkbâl, s. 154, 159). 9. *Kaşide mîmiyye fî'z-zâ*' ve *'d-dâd*. Ebû Ca'fer el-Ruaynî tarafından şerhedilmiştir. 10. *Ħayetü'l-merâm fî teşlîşî'l-ke'lâm*. Bir harfinin harekesinin değişmesiyle üç türlü okunan ve buna göre farklı anlamlara gelen kelimelere dair 272 beyitlik bir kasidedir. 11. *Tuĥfetü'l-akrân fîmâ kûri'e bi't-teşlîş min ĥurûfî'l-Kur'ân*. el-Bîre'de 745'te (1344) nazmedilen kıraate dair bir kasidedir. 12. *er-Ravzû'l-memtûr fî nazmi'l-maĥşûr* (*el-Maĥşûr ve'l-memdûd*). 296 beyitlik bu kaside muhtemelen *Kâşide fî medĥi'n-nebî* ile aynı eserdir. 13. *Şelâşü kaşâ'id*. Hz. Peygamber'in methine dair olan bu üç kaside olup şiir hakkında teknik açıklamalar da ihtiva eder.

Bunların dışında şu eserler de İbn Câbir'e aittir: *Kitâbü'l-Ğayn fî medhî sey-yidi'l-kevneyn*, *Kaşîde fî medhî'l-Medîne* (on sekiz beyitlik bir kasidedir), *Risâle fi's-sîre ve mevlidi'n-nebî, el-Mağşadü's-şâlih fî medhî'l-Meliki's-Şâlih*, *Manzûme fi'n-naḥv, el-Kelâm 'alâ uşûli'l-'ilm bi'l-menâm*, *Şariḥatü'l-ḥaḳ* (divanından alınmış bir şiirdir), *Şerḥu Elfiyyeti İbn Mâlik* (756'da [1355] Mekke'de yazılmıştır), *Şerḥu Elfiyyeti İbn Mu'ṭî* (eserlerinin yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 445; II, 14-15; *Suppl.*, I, 182, 541, 617; II, 6).

el-Mi'yar fi naḳḁi'l-eṣ'âr adlı eser, Abdullah Muhammed Süleyman Hindâvî neşrinde (Kahire 1408/1987) Ebû Abdullâh Cemâleddin Muhammed b. Ahmed el-Endelûsî'ye ait olarak gösterilmiştir. Muhammed Zağlûl Sellâm ile M. Rıdvân ed-Dây'e'nin anılan eseri İbn Câbir'e nisbetleri isim benzerliğinden kaynaklanmış bir iltibas olmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Câbir, *el-Hüfletü's-siyera*² *fî medhî hay-rî'l-verâ* (nşr. Ali Ebû Zeyd), Beyrut 1405/1985, neşredinen giriş, s. 9-22; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, XI, 504; Safedî, *el-Vâfî*, II, 157-158; a.m.f., *Nektü'l-himyan* (nşr. Ahmed Zekî Bek), Kahire 1329/1911, s. 244-246; İbnü'l-Hatib, *e/hâta*, II, 330-331; Ebû Ca'fer el-Ruaynî, *Trâzû'l-hulle ve şifâ'u'l-gülle* (nşr. Recâ es-Seyyid el-Cevherî), İskenderiye 1410/1990, neşredinen giriş, s. 45-48; İbnü'l-Cezerî, *Ğayetü'n-nihâye*, II, 60; İbn Hicce, *Hizânetü'l-edebe*, Kahire 1304, s. 12; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, III, 339-340; Zâğrıberî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XI, 192; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 34-35; Taşköprizade, *Miftâhu's-sa'ade*, I, 195; Makkarî, *Nefhu't-tib*, II, 664-675, 680-690; VII, 306-336; *Keşfü'z-zunûn*, I, 152, 155, 234, 688; II, 1171, 1273-1274; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaüt), VIII, 462; Nureddin Ali – Mustafa Sîret, *Cevâhirü'z-zevâid*, İstanbul 1310, I, 10-24; II-III, 16-32; *Hediyetü'l-'arâifin*, II, 170; Serkîs, *Mu'cem*, I, 60-61; Brockelmann, *GA*, I, 445; II, 14-15; *Suppl.*, I, 182, 541, 617; II, 6; C. Zeydân, *Âdâb* (Dayf), III, 134; Ömer Feruh, *Târîhu'l-edebe*, VI, 530-537; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), V, 328; M. Sıddîk Hasan Han, *el-Bül-ğa fî usûl'il-luğa* (nşr. Nezîr M. Mektebî), Beyrut 1408/1988, s. 482-483; Ahmed eş-Şerkâvî İkbâl, *Mu'cemü'l-me'âcim*, Beyrut 1993, s. 154-155, 159; Zehrâ-yı Hüsrevî, "İbn Câbir", *DMBİ*, III, 197-199.

HULÛSİ KILIÇ

IBN CÂMI'

(ابن جامع)

Ebü'l-Kāsım İsmâîl
b. Câmi' b. Abdillâh
(ö. 192/808)

Abbâsîler döneminin en tanınmış
mûsikişinas ve mugannîlerinden.

Mekke'de doğdu. Kureyş kabilesinin Sehm koluna mensup olup büyük dedesi Muttalib b. Ebû Vedâa Mekke'nin fethi sırasında İslâmîyet'i kabul etmişti. İbn Câmi' henüz küçük yaşta iken babası ölünce annesi, Siyyât diye tanınan devrin ünlü mûsikîşinas ve mugannîsi Abdullah b. Vehhâb ile evlendi. İlk mûsiki derslerini, Siyyât ile devrin önemli mûsiki ekollerinden "Eski Hicaz mektebi"nin temsilcisi Yahyâ el-Mekkî'den aldı. Meşhur mûsikîşinaslardan İbrâhim el-Mevsilî ve Füleyn b. Ebû'l-Avrâ ders arkadaşlarındandır. İbn Câmi' Kur'an'ı ezberledikten sonra dinî ilimlerde kendini yetiştirerek özellikle fıkıh ve hadiste söz sahibi oldu. Abbâsî Halifesi Mehdi-Billâh zamanında (775-785) Siyyât ile birlikte Bağdat'a gitti. Halifeden büyük ilgi görerek kısa zamanda saray mugannîleri arasında yer aldı. Bu devre onun hayatında bir dönüm noktası olmuş, önceleri dindarlığı ve takvâsi ile tanınırken Bağdat'ta bütün vaktini içki ve eş-

lence meclislerinde geçirmeye başlamış, kumara alışmıştır. İzinsiz olarak veliaht Mûsâ el-Hâdî'nin meclislerine katıldığı için Halife Mehdi'ni onu saraydan uzaklaştırdı. Bunun üzerine İbn Câmî' Mekke'ye dönmek zorunda kaldıysa da Mehdi'nin ölümünden sonra oğlu Mûsâ el-Hâdî'nin kısa hilâfeti sırasında (785-786) eski görevine döndü. Halifeden aldığı büyük câizelerle yeterli miktarda servete sahip olunca sade hayat yaşamak üzere Mekke'ye gitti. Fakat cömertliği sebebiyle elindeki serveti tüketince Hârûnürreşid'in hilâfeti döneminde (786-809) yeniden Bağdat'a giderek saraydaki görevine başladı. İbrâhim el-Mevsilî, Muhârik, Zelzel, Amr el-Gazzâl, Allûye gibi mûsikişinasların yer aldığı bu saray topluluğunda İbn Câmî' ile İbrâhim el-Mevsilî arasında ortaya çıkan rekabet devrin mûsiki hayatına bir canlılık kazandırmıştır. Bu rekabet, sarayın diğer mûsikişinaslarının da katılması ile iki karşı grubun meydana gelmesine sebep oldu. O dönemde oğlu İshak el-Mevsilî, Zelzel ve Muhammed er-Ref gibi mûsikişinaslarca desteklenen İbrâhim el-Mevsilî klasik ekolü; başta Muhârik, Akid ve öğrencisi Denânîr olmak üzere birçok mûsikişinasın desteklediği İbn Câmî' ise romantik ekolü temsil ediyordu. Muganî ve bestekâr İbrâhim b. Mehdi de İbn Câmî'yi desteklemiştir. İbn Kesir, İbn Câmî'in 192 (808) yılında vefat ettiğini kaydeder (*el-Bidâye*, X, 208).

Müsiķişinaslığı yanında aynı zamanda bir İslâm hukukçusu kabul edilen İbn Câmî'nin hayatının bir döneminde, cuma günleri mescidde sabah namazını kıldıktan sonra cuma namazı vaktine kadar Kur'an'ı hatmettiği ve halkın hatim bitmeden cuma namazını kılmayıp onu dinlediği rivayet edilir. Ayrıca bazı kaynaklar, İbn Câmî'nin Bağdat'ta Kadî Ebû Yûsuf ile sohbet ettiğinden söz etmektedir. Buna göre İbn Câmî'e birtakım sorular soran Ebû Yûsuf ondan beklemediği şekilde cevaplar alarak bilgisine hayran kalmıştır. Ancak ertesi gün yine bir araya geldiklerinde bazı kimseler kendisine konuştuğu kişinin mugannî İbn Câmî' olduğunu söyleyince Ebû Yûsuf ona karşı tavrını değiştirir. Bunu farkederek İbn Câmî', duygularını şiirle ifade etmenin bir sakıncası olup olmadığını Ebû Yûsuf'a sorar. Ebû Yûsuf da şiir okumanın günah sayılmadığını belirtir. Bunun üzerine İbn Câmî' bir beyit okur ve kalbe daha kolay ulaşması ve kulağa hoş gelmesi için şiiri sesiyle süsleyip güzelleştirdiğini söyler.

el-‘İkdü’l-ferîd’de İbrâhim el-Mevsîlî’nin mûsiki bilgisiyle tanındığı, İbn Câ-